

FRANSUZ TIL BIRLIKLARINING BADIY MATNDA MILLIY-MADANIY IFODASI

Zebiniso Shavkatovna Xalmuradova

Samarqand davlat chet tillar institute

Kurtubayeva Nuripa Kenzhekasymovna

Roel Metropolitan universiteti

E-mail: nkurtubaeva@mail.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada fransuz til birliklarining badiiy matnda milliy-madaniy mazmunni ifodalashdagi o'rnini tahlil qilinadi. Til faqat aloqa vositasi emas, balki xalqning tarixi, dunyoqarashi, urf-odatlar, qadriyatlar va estetik tafakkurini aks ettiruvchi muhim madaniy hodisa hisoblanadi. Ayniqsa, badiiy matnda qo'llanadigan leksik birliklar, frazeologizmlar, realiyalar, murojaat shakllari, milliy mentalitetga xos obrazlar va madaniy konnotatsiyalar muallifning g'oyaviy-estetik maqsadini ochib berishda alohida ahamiyat kasb etadi. Fransuz adabiy matnlarida uchraydigan til birliklari fransuz xalqining ijtimoiy hayoti, axloqiy qarashlari, madaniy qadriyatlar va milliy tafakkurini namoyon qiladi. Maqolada fransuz til birliklarining badiiy matndagi semantik, lingvokulturologik va stilistik xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, milliy-madaniy birliklarni tarjima qilishda yuzaga keladigan muammolar va ularni to'g'ri talqin qilish zarurati haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: fransuz tili, badiiy matn, milliy-madaniy ifoda, lingvokulturologiya, realiya, frazeologizm, madaniy konnotatsiya, tarjima.

Kirish

Til va madaniyat o'zaro chambarchas bog'liq hodisalardir. Har bir xalqning tili uning tarixiy tajribasi, ijtimoiy hayoti, ma'naviy qadriyatlar va dunyoni idrok etish usulini o'zida mujassam etadi. Shu sababli til birliklarini faqat grammatik yoki leksik jihatdan o'rganish yetarli emas; ularni madaniy, tarixiy va ijtimoiy kontekstda ham tahlil qilish zarur.

Fransuz tili Yevropa madaniyati, adabiyoti, falsafasi va san'atida muhim o'rin egallagan tillardan biridir. Fransuz adabiyotida qo'llanadigan til birliklari ko'pincha milliy ruh, madaniy qadriyatlar, ijtimoiy munosabatlar va fransuz xalqiga xos hayot tarzini ifodalaydi. Masalan, fransuz badiiy matnlarida uchraydigan murojaat shakllari, kundalik hayotga oid realiyalar, ovqatlanish madaniyati, shahar hayoti, aristokratik muhit yoki oddiy xalq nutqiga xos birliklar matnning milliy-madaniy mazmunini kuchaytiradi.

Badiiy matn madaniyatni aks ettiruvchi eng muhim manbalardan biridir. Unda muallif nafaqat voqealarni tasvirlaydi, balki muayyan xalqning dunyoqarashi, axloqiy me'yorlari, estetik didi va ijtimoiy munosabatlarini ham til vositasida ifodalaydi. Shu jihatdan fransuz til birliklarining badiiy matndagi milliy-madaniy xususiyatlarini o'rganish lingvokulturologiya, tarjimashunoslik va adabiyotshunoslik uchun dolzarb masala hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi fransuz til birliklarining badiiy matnda milliy-madaniy mazmunni ifodalash xususiyatlarini tahlil qilish hamda ularning matn mazmuni va tarjimasidagi ahamiyatini ko'rsatishdan iborat.

Materiallar va metodlar

Maqola lingvokulturologik, semantik va stilistik tahlil metodlariga asoslanadi. Tadqiqotda fransuz badiiy matnlarida uchraydigan milliy-madaniy birliklar, realiyalar, frazeologik iboralar, murojaat shakllari va madaniy konnotatsiyaga ega soʻzlar nazariy jihatdan tahlil qilindi.

Tahlilda quyidagi jihatlariga eʼtibor qaratildi:

1. fransuz til birliklarining badiiy matndagi madaniy vazifasi;
2. realiyalar va milliy madaniyatga xos leksik birliklarning ifodalanishi;
3. frazeologik birliklarning xalq mentalitetini aks ettirishdagi roli;
4. tarjima jarayonida milliy-madaniy mazmunni saqlash muammolari.

Maqola nazariy-tahliliy xarakterga ega boʻlib, unda fransuz til birliklarining badiiy matnda qanday madaniy maʼno kasb etishi yoritiladi.

Natijalar va muhokama

Fransuz til birliklari va milliy-madaniy mazmun

Fransuz til birliklari badiiy matnda faqat predmet yoki hodisani nomlash vazifasini bajarmaydi. Ular koʻpincha madaniy xotira, tarixiy tajriba, ijtimoiy munosabat va milliy mentalitetni ifodalaydi. Masalan, fransuz tilidagi ayrim soʻzlar bevosita fransuz hayot tarzi bilan bogʻliq boʻlib, boshqa tillarga soʻzma-soʻz tarjima qilinganda ularning toʻliq madaniy mazmuni yoʻqolishi mumkin.

Bunday birliklarga kundalik hayot, milliy taomlar, kiyinish madaniyati, ijtimoiy tabaqalar, shahar muhiti, diniy va tarixiy tushunchalar bilan bogʻliq soʻzlar kiradi. Masalan, *café, baguette, salon, madame, monsieur, château, boulevard* kabi birliklar oddiy leksik birlik boʻlish bilan birga, fransuz madaniy muhitini ham ifodalaydi. Ular badiiy matnda muhit yaratish, obrazni milliy makonga joylashtirish va oʻquvchida madaniy tasavvur hosil qilishga xizmat qiladi.

Badiiy matnda realiyalarning vazifasi

Realiya — muayyan xalq hayoti, tarixi, madaniyati yoki turmush tarziga xos boʻlgan til birligidir. Fransuz badiiy matnlarida realiyalar asarning milliy koloritini yaratishda muhim rol oʻynaydi. Ular orqali oʻquvchi fransuz jamiyatining tarixiy davri, ijtimoiy muhiti va madaniy anʼanalarini his qiladi.

Masalan, fransuz adabiyotida Parij koʻchalari, aristokratik saroylar, qahvaxonalar, teatrlar, adabiy salonlar yoki provinsiya hayoti tasviri koʻpincha realiyalar orqali beriladi. Bunday birliklar matnda faqat fon vazifasini bajarmaydi; ular obrazlarning ijtimoiy mavqei, dunyoqarashi va hayot tarzini ham ochib beradi.

Realialarni tarjima qilishda esa muhim muammo yuzaga keladi. Agar tarjimon realiyani toʻliq izohlamasa yoki uni notoʻgʻri moslashtirsa, matndagi milliy-madaniy maʼno susayishi mumkin. Shu sababli tarjimada transkripsiya, izohli tarjima, madaniy ekvivalent yoki kontekstual tarjima usullaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Frazeologizmlar va fransuz xalq mentaliteti

Frazeologik birliklar har bir xalqning obrazli tafakkuri va hayotiy tajribasini aks ettiradi. Fransuz tilidagi frazeologizmlar badiiy matnda personaj nutqini jonlantiradi, muallif uslubini boyitadi va milliy karakter yaratishga yordam beradi.

Frazeologizmlar koʻpincha bevosita tarjima qilinmaydi, chunki ularning maʼnosi tarkibidagi alohida soʻzlar maʼnosidan kelib chiqmaydi. Masalan, fransuz tilidagi ayrim iboralar tarixiy voqea, xalqona tasavvur, diniy qarash yoki kundalik tajriba bilan bogʻliq boʻlishi mumkin. Bunday birliklarni tushunish uchun til bilimidan tashqari madaniy bilim ham zarur.

Badiiy matnda frazeologizmlar obrazning ijtimoiy kelib chiqishi, saviyasi, kayfiyati va munosabatini ochib beradi. Ular orqali matn tabiiy, obrazli va emotsional bo'ladi. Shu sababli frazeologik birliklarni lingvokulturologik jihatdan tahlil qilish fransuz badiiy matnining chuqur mazmunini anglashga yordam beradi.

Murojaat shakllari va ijtimoiy munosabatlar

Fransuz tilida murojaat shakllari milliy-madaniy xususiyatga ega. *Tu* va *vous* shakllarining qo'llanishi suhbatdoshlar o'rtasidagi yaqinlik, hurmat, rasmiylik yoki ijtimoiy masofani bildiradi. Badiiy matnda bu birliklar personajlar o'rtasidagi munosabatni ko'rsatishda muhim vosita hisoblanadi.

Masalan, ikki personaj o'rtasida *vous* shaklidan *tu* shakliga o'tish ularning munosabatida yaqinlashuv yuz berganini bildirishi mumkin. Aksincha, *tu* o'rniga *vous* ishlatilishi sovuqlik, masofa yoki rasmiylikni ifodalashi mumkin. Bunday nozik ma'nolar tarjimada har doim ham to'liq saqlanmaydi. Shuning uchun tarjimon murojaat shakllarining ijtimoiy va madaniy vazifasini chuqur anglab yetishi lozim.

O'zbek tilida ham "siz" va "sen" shakllari mavjud bo'lsa-da, ularning qo'llanish doirasi va madaniy yuklamasi fransuz tilidagidan ayrim jihatlari bilan farq qiladi. Shuning uchun fransuz badiiy matnini o'zbek tiliga tarjima qilishda murojaat shakllarining pragmatik ma'nosiga alohida e'tibor berish kerak.

Milliy kolorit va obraz yaratish

Badiiy matnda milliy kolorit muallif tomonidan tanlangan til birliklari orqali yaratiladi. Fransuz tilidagi madaniy birliklar obrazlarning yashash muhiti, ijtimoiy mavqei, xarakteri va dunyoqarashini ifodalashga xizmat qiladi. Masalan, aristokratik muhitni tasvirlashda rasmiy murojaatlar, saroy hayotiga oid birliklar va nafis uslub qo'llansa, oddiy xalq hayotini tasvirlashda og'zaki nutqqa xos iboralar va kundalik realiyalar ishlatiladi.

Bu holat badiiy matnning estetik qiymatini oshiradi. O'quvchi til birliklari orqali faqat voqeani emas, balki butun madaniy muhitni his qiladi. Demak, fransuz til birliklari badiiy matnda milliy-madaniy mazmuni shakllantiruvchi asosiy vositalardan biridir.

Tarjimada milliy-madaniy ma'noni saqlash

Fransuz badiiy matnlarini boshqa tillarga, xususan, o'zbek tiliga tarjima qilishda milliy-madaniy birliklarni to'g'ri yetkazish muhim ahamiyatga ega. Tarjima jarayonida ikki asosiy vazifa yuzaga keladi: birinchisi, matn mazmunini o'quvchiga tushunarli qilish; ikkinchisi, asarning milliy ruhini saqlab qolish.

Agar tarjimon barcha realiyalarni mahalliyashtirib yuborsa, fransuz madaniy muhitining o'ziga xosligi yo'qolishi mumkin. Agar ularni izohsiz qoldirsa, o'quvchi ayrim ma'nolarni tushunmasligi mumkin. Shuning uchun tarjimada muvozanat zarur. Ba'zi birliklar asl shaklda qoldirilib, izoh berilishi mumkin; ba'zilari esa o'zbek tilidagi yaqin madaniy ekvivalentlar orqali ifodalanadi.

Tarjimonda nafaqat til bilimi, balki madaniyatlararo kompetensiya ham bo'lishi kerak. Chunki milliy-madaniy birliklar matnning tashqi bezagi emas, balki uning ichki mazmunini tashkil etuvchi muhim omildir.

Xulosa

Fransuz til birliklari badiiy matnda milliy-madaniy mazmuni ifodalashda muhim vosita hisoblanadi. Ular fransuz xalqining hayot tarzi, urf-odatlarini, ijtimoiy munosabatlari, tarixiy xotirasini va estetik tafakkurini aks ettiradi. Realiyalar, frazeologizmlar, murojaat shakllari, madaniy

konnotatsiyaga ega leksik birliklar badiiy matnning milliy koloritini yaratadi va obrazlarning chuqurroq ochilishiga yordam beradi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, fransuz badiiy matnini tushunish uchun faqat grammatik va leksik bilim yetarli emas. Matndagi madaniy belgilar, ijtimoiy munosabatlar va tarixiy kontekstni ham hisobga olish zarur. Ayniqsa, tarjima jarayonida milliy-madaniy birliklarni to'g'ri talqin qilish asarning badiiy-estetik ta'sirini saqlab qolishga xizmat qiladi.

Demak, fransuz til birliklarining badiiy matndagi milliy-madaniy ifodasini o'rganish lingvokulturologiya, tarjimashunoslik va adabiy tahlil uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar

1. Maslova V. A. Lingvokulturologiya. Moskva: Akademiya, 2001.
2. Vereshchagin E. M., Kostomarov V. G. Yazyk i kultura. Moskva: Russkiy yazyk, 1990.
3. Vinogradov V. S. Vvedenie v perevodovedenie. Moskva: IOSO RAO, 2001.
4. Galisson R. De la langue à la culture par les mots. Paris: CLE International, 1991.
5. Bally Ch. Traité de stylistique française. Paris: Klincksieck, 1951.
6. Mounin G. Les problèmes théoriques de la traduction. Paris: Gallimard, 1963.
7. Komissarov V. N. Teoriya perevoda. Moskva: Vysshaya shkola, 1990.
8. Newmark P. A Textbook of Translation. London: Prentice Hall, 1988.
9. Nida E. A., Taber Ch. The Theory and Practice of Translation. Leiden: Brill, 1982.
10. Lotman Yu. M. Struktura xudojestvennogo teksta. Moskva: Iskustvo, 1970.

